

„Jediná svobodná
země na světě je
Sovětský svaz.“

Lukáš Onderčanin

Utopie v Leninově zahradě

Československá
komuna Interhelpo

absynt
prokletí/reportéři

absynt

Lukáš
Onderčanin
Utopie
v Leninově
zahradě

Československá
komuna Interhelpo

Přeložil Miroslav Zelinský

Prokletí reportéři
Absynt 2023

*„Opravdu, našli se na Slovensku mnozí, dobře situovaní
dělníci, nadšení stoupení komunismu, blázniví snílci o zlatých
jablkách v Leninově zahradě.“*

*„V Americe můžete mít všechno, jen ne svobodu. Jediná
svobodná země na světě je Sovětský svaz.“*

Štefan Dubček

Trasa 1. transportu družstva Interhelpe, 29. března 1925 - 24. dubna 1925

KYRGYZSTÁN

VERNYJ
ALMA-ATA

PIŠPEK
FRUNZE

řeka Ču

jezero Issyk-Kul

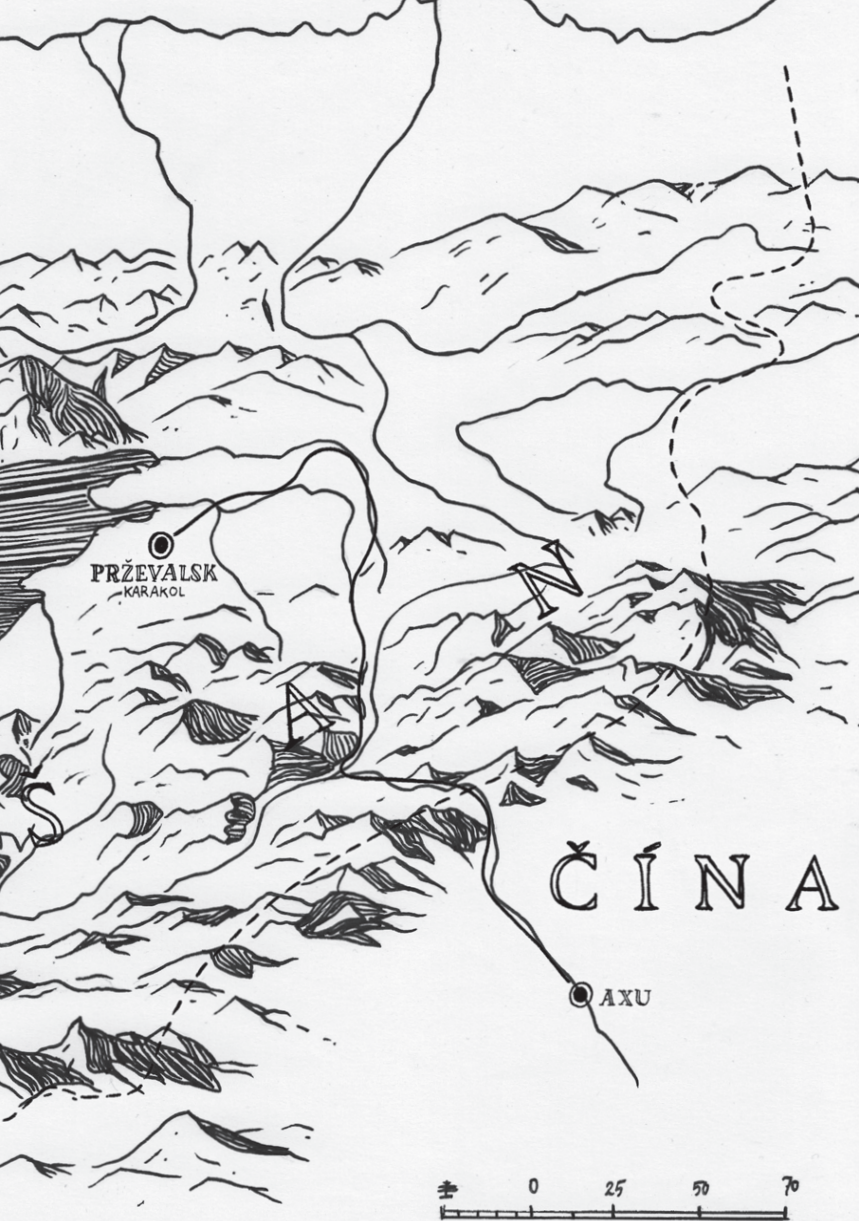
A

N

řeka Syrdarja

~~~~~ trasa expedice Rudolfa Marečka do Číny v roce 1909

- - - - - hranice Sovětského svazu a Kyrgyzské autonomní republiky

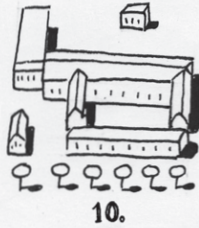
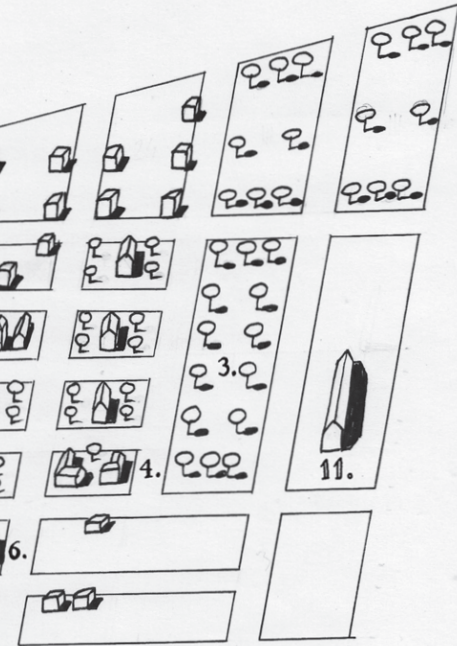

1918

mní sovětské socialistické republiky (1926-1936)

↑
15.

1. DUBČEKŮV DŮM

2. PRÁDELNA

3. PARK

4. JESLE

5. ŠKOLA

6. KLUB

7. PILA

8. TOVÁRNA NA NÁBYTEK

9. ZDRAVOTNÍ STŘEDISKO

10. TEXTILNÍ TOVÁRNA

11. TEXTILNÍ DRUŽSTVO

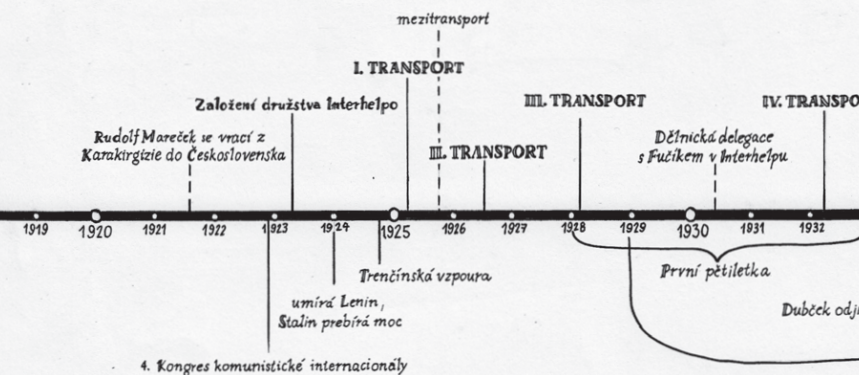
12. KANCELÁŘE

13. KONZUM

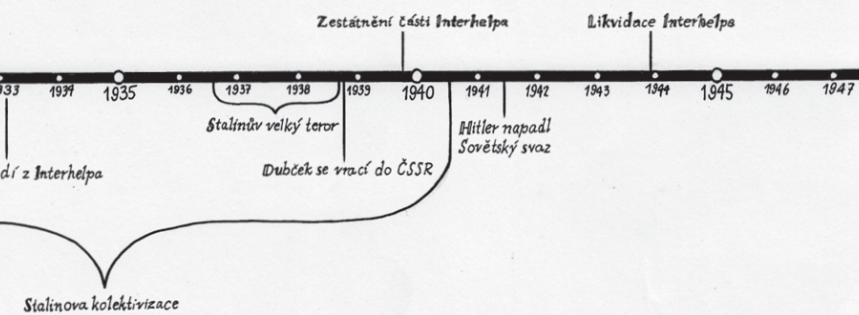
14. VLAKOVÉ NÁDRAŽÍ

15. KOŽELUŽNA

ČASOVÁ OSA

R

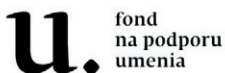

Obsah

23	Přítelkyně	385	Krvavé cihly
31	Nová éra	399	Jak se Interhelpo rozpadlo
43	Jazyk zrádců	407	Buzuluk
55	Amerika	421	Vzpomínky soudruha Marečka
65	Obchodník s utopií	431	Biškek
79	„Baťa drtí drahotu“		
91	Trenčinská vzpoura	437	Poděkování
101	Buržoazní tango	439	Prameny
115	Dobytčáky	445	Poznámka autora
127	Na východ	447	Poznámka českého editora
143	Konec světa		
155	Džailó		
167	Epidemie		
177	Moskva píše Praze		
191	Kaliště		
203	Frunzegrad		
213	Nechtěný transport		
227	Pan učitel		
239	Ašir-Bek, přítel interhelpovců		
253	Město zahrada		
265	Vážení soudruzi		
277	Průvan z Kremlu		
287	Pětiletka		
297	Nakrmte davy		
309	Kapitalistická ofenzíva		
321	Fučíkova výprava		
331	Mareček je zpátky		
341	Žebračenka		
353	U výsledku		
363	Homo sovieticus		
373	Případ Skalický		

Vydanie publikácie podporil z verejných zdrojov Fond na podporu umenia

Slovenské
literárne
centrum

Tato kniha vyšla s finanční podporou Komise SLOLIA,
Slovenské literární centrum.

Copyright © Lukáš Onderčanin, 2021

Cover art © Pavlína Morháčová

Translation © Miroslav Zelinský

ISBN 978-80-8203-449-6

František a Pavlína Pokorní z Hlohovce

Přítelkyně

Na začátku byl slib.

Chtěli se vrátit do vlasti, která ve skutečnosti jejich vlastní nikdy nebyla. „Ta řeč, ta kuchyně, ty písně,“ zasněně vypráví dvaosmdesátiletá Naděžda Pokorná a v kuchyni svého malého bratislavského bytu si zalévá černý čaj.

Mluví slovensky, ale se silným ruským přízvukem. Léta poslouchala slovenské lidové písně i pohádky, jídala kynuté buchty a rodiče jí vyprávěli o životě na Slovensku. Pro dítě to však byly jen spousty starých pohlednic a vybledlých fotografií. Slovensko bylo jen jakousi bájnou a velmi vzdálenou zemí.

Ani Mária Golianová neznala Slovensko jinak než z vyprávění rodičů. Její bratři si občas vybavili malý záblesk ze svého krátkého života v Handlové, na okamžik se jim zjevila otcova tvář umouněná od uhlí nebo zelené louky za městem.

„Pamatovali si na fotbal i na slovenská jídla. I proto je to táhlo zpět,“ vypráví pětaosmdesátiletá Mária ve svém tmavém bytě v centru kyrgyzského Biškeku a vytahuje krabici s fotografiemi svých čtyř bratrů.

Obě se narodily v Kyrgyzstánu. Karavana velbloudů táhnoucí rušnými bazary plných koní, hudba mnoha jazyků a čtyři tisíce metrů vysoké štíty pohoří Ťan-šan za okny – to byl jejich domov, ze kterého chtěly navzdory všemu hezkému odejít. Ale kam? Do vlasti, kterou jejich rodiče na chvíli ztratili a pak po ní velmi dlouho truchlili.

Naděždě se to podařilo.

Mária zůstala.

Alexander Golian, Máriin otec, se rozhodl mezi prvními. Pracoval v handlovském dole, měl velký dům a čtyři syny, ale zvábil ho nový svět, ve kterém je dělník na prvním místě. Stačila k tomu jediná přednáška, krátký kurz umělého jazyka ido a pár zkušeností z dob, kdy byl jako rakousko-uherský zajatec umístěn v ruských dolech. Roku 1925 vše prodal, naskládal svůj majetek do několika dřevěných beden a v Žilině nastoupil s celou rodinou do vlaku mířícího do města Pišpek* vzdáleného pět tisíc kilometrů, ležícího až kdesi na okraji Sovětského svazu. Chtěl na vlastní kůži zažít budování nové socialistické společnosti, žít v osadě, kde jsou si všichni rovni a kde jazyk, majetek, povolání či postavení nehrají žádnou roli.

František Pokorný z Hlohovce šel mezi posledními. Byl studený březen 1932. S manželkou Pavlínou toho na rozdíl od Alexandra Goliana moc neměli. Stolařské dílně, ve které František pracoval se svým bratrem, se nedařilo a ani úroda na dvou hektarech půdy na živobytí nestačila. Dva měsíce před odjezdem si ještě nebyl jistý – aby mohl zaplatit podíl, musel by prodat všechno včetně domu. A pokud by se to nepodařilo? Zůstali by bez střechy nad hlavou? Nakonec se však přece jen odhodlal a s Pavlínou a jejími dvěma sourozenci nastoupil na poslední vlak, který směřoval do dalekého Kyrgyzstánu.

Ode dne, kdy Alexander Golian poprvé vstoupil do nehostinné stepi pod Ťanšanskými horami až po příjezd Františka Pokorného do dvoupatrových domů zaběhlé československé komuny, zlákal výrobní družstvo Interhelpo více než tisíc lidí z Čech, Slovenska i Podkarpatské Rusi.

---

* dnešní Biškek

„Tohle byli skuteční komunisté. Přijeli tam pomáhat na pět let. Chtěli šanci na lepší život pro sebe i ostatní,“ říká Naděžda Pokorná. Z pěti let se však stal celý život a prvotní nadšení vystřídal realita. Mnozí se cítili oklamání.

* * *

František Pokorný nejednou uvažoval o návratu domů. A proto když skončila druhá světová válka, začal šetřit. Nastřádané rubly ukryval do staré plechovky, kterou později zakopal pod šeríkem ve své zahradě. Čekaly tam, dokud je nevyhrabal pes. Našla je jeho manželka, která se na něj rozzlobila a přikázala mu, aby je investoval do stavby domu.

František se tehdy zeptal dcery Naděždy, jestli by se nechtěla vrátit domů. Rozhodla se až téměř o dvacet let později. Chtěla začít žít ve vlasti rodičů, kterou znala jen z vyprávění.

V roce 1968 napsala první dopis. Žádost o udělení občanství a možnost návratu do ČSSR. „Máte dva syny, ti se o vás musí postarat,“ odepsali jí z československého ministerstva zahraničních věcí. Za dva roky napsala znovu.

Poprve byla v Československu v roce 1976 jako turistka. Tehdy se ještě více utvrdila v tom, že tady chce žít. Stihla oběhnout archivy, matriky i kostely, aby posbírala všechny potřebné dokumenty. Své dopisy vždy pečlivě koncipovala a uctivě v nich žádala o možnost návratu. Kladná odpověď však nepřišla. Ani v roce 1976, ani o sedm let později. Obrovské stohy dokladů, které přinesla na pražské ministerstvo, byly stále málo. „Nevím, proč vám to pořád někdo odmítá,“ řekl jí zaměstnanec ministerstva, ale schvalovací razítko na její papíry nepřipojil.

Nejprve musel padnout komunistický režim a teprve potom se mohla Naděžda Pokorná přestěhovat ze spřátelené Kyrgyzské sovětské socialistické republiky. Pomohl jí v tom Alexander Dubček, který jako malý chlapec pobíhal mezi

děťmi interhelpovců v Kyrgyzstánu a kamarádil se i s bratry Márie Golianové.

Prvního února 1991 zazvonil Naděždě Pokorné telefon. Na druhém konci byla její příbuzná. Celá vzrušená jí do sluchátka přečetla: „Vážená paní, sdělujeme Vám, že ve věci trvalého pobytu pro Vaši příbuznou, paní Pokornou, bylo rozhodnuto po novém posouzení této vyhovět.“

Naděžda byla na cestu do Československa připravena – synovi nechala polovinu domu a druhou polovinu prodala za padesát tisíc rublů, které si uložila na účet v bance, protože do Evropy si je přivést nemohla. Přišla však měnová reforma a s devalvací rublu její úspory ztratily hodnotu. Za cenu půlky domu si najednou mohla dovolit jen šálek čaje a dva pirožky.

* * *

Mária Golianová má v krabičce pečlivě uložené rodné listy obou svých rodičů, fotografie bratrů i pohlednici z Handlové. Slovensky už dávno zapomněla, ačkoli některá slova v ní stále rezonují. Pamatuje si, jak jí máma koupila první gramofon a k němu několik desek s kyrgyzskými písničkami. Celé okolí se scházelo pod jejich oknem a poslouchalo. A stejně si pamatuje i těžké časy, kdy k sobě přijala hladovějící čínské uprchlíky.

„Otec se těsně před smrtí mámě omluvil. Řekl jí, že mu je líto, že ji sem dotáhl,“ říká.

Občas uvažovala i o návratu do Československa. Snil o něm zejména otec, který zemřel těsně po válce. Mnozí se vrátili po Stalinově smrti. I její bratr nakonec odešel.

S přítelkyní Naděždou Pokornou si roky telefonovaly. Mluvily o Bratislavském hradě, o bytě v Ružinově, o nové práci. Na Slovensko se nakonec dostala, ale jen jako turistka. Domů si přivezla slovenské noviny a pohádkovou knížku,

která dodnes leží v knihovně jejího biškeckého bytu. Mária zůstala žít v bytě nedaleko zelené aleje v centru kyrgyzské metropole. Té, která svoji tvář získala i díky jejím rodičům a dalším odvážným Čechoslovákům.

Pár měsíců předtím, než v létě 2020 náhle zemřela, řekla: „Rodiče byli příliš velcí idealisté, byli taky naivní a nechali se oklamat. Ale nevzdali se a bojovali. A proto jsem na ně hrdá.“

Rudolf Mareček s manželkou Bělou a dětmi

Nedokázal jsem se bohužel zorientovat v tomto přenádher-
ném panoramatu, protože moji průvodci (Kyrgyzové Velké
hordy) sice znali Zailijský Alatau, ale Ťan-šan neznali vů-
bec. Nalevo od naší stezky, uprostřed masivní skupiny sněž-
ných gigantů se ve smělosti svých obrysů tyčila pyramidová
hora, jejíž svahy byly tak strmé, že se na některých místech
sníh nemohl udržet, ale i při tom všem vypadala pyramida
sněhově bílá, zejména proto, že už od samého svého úpatí
nacházela se spolu s dalšími velikány horské skupiny v pás-
mu věčného chladu.

Jelikož jsme dorazili k našemu ubytování kolem čtvrté
hodiny odpoledne a slunce bylo stále vysoko, nechal jsem
své průvodce postavit stan, založit oheň, vařit čaj a připravit
nám skromnou večeři, která sestávala ze sucharů rozmoče-
ných ve vodě a smažených na sádle z ovčího ocasu (jelikož
jsem si žádné konzervy na své cesty nikdy nebral), a šel jsem
s jedním kozákem na nejbližší kopec, odkud jsem měl neru-
šený výhled na jezero Issyk-kul, jehož délka na jihozápad
byla snad i 150 verst (asi 160 km, pozn. překl.).

Z jihu byla celá tato modrá hladina obklíčena souvislým
řetězem sněhových obrů. Ťan-šan vypadal jako strmá stěna.
Zasněžené štíty, připomínající koruny, vytvářely nekončící
pás, a protože jejich nezasněžená úpatí na jihozápadě byla
skryta za horizontem, zasněžené štíty vypadaly, jako by se
vynořovaly strmě z tmavě modrých vod jezera. Po návratu
do stanu jsem velmi rychle usnul i pod tíhou dojmů z příro-
dy, které jsem ten den zhlédl, jakož i za zvuků zurčícího vo-
dopádu.

Piotr Semjonov Ťanšanskij: Memoáry II, Cesty do Ťan-šanu,
1856–1857